

Pap Ildikó *Táltosok* c. regényváltozata

Egy kidolgozatlan regény körül kialakult vita lezárásának kísérlete

Sajnálatos jelenség, hogy az Együtt Fórum rovatát mindezidáig nem a szakmai párbeszéd, a tudományosan megalapozott érvek ütköztetése jellemezte, csupán a gyakorta jelentkező perszonális ellentétek nyertek formát, a személyeskedést sem nélkülöző stílust megütve lehetetlenné téve a diskurzust annak tárgyát illetően.

Nagy szüksége van a kárpátaljai magyar irodalomnak egy szigorú, széles látókörrel rendelkező kritikusi közösségre. Most, amikor néhány tehetséges fiatal a nyilvánosság elé került, és nemsokára még többen mutatkoznak be (ugyanis személyes ismeretségi körömben is sokan léptek az íróvá válás útjára), nem engedheti meg senki magának az ilyen kijelentéseket: „Ti abból éltek, azt értékelitek, amihez nem értetek, mert nem művelitek” (idézi Fodor Géza kritikai észrevételeire Nagy Zoltán Mihály) [Nagy 2010: 120]. A megbántott írói önérzetet tükröző állításra egy kritikusi közhelyet idézhetnénk, miszerint nem kell tyúknak lenni és tojást tojni ahhoz, hogy megállapítsuk egy tojásról, az záp-e vagy sem. Természetesen a kritikusokkal sem vagyok elfogult, sőt. De az írónak tudnia kell, hogy amit egyszer publikált, az óhatatlanul is egy irodalmi folyamat része, s legtöbbször az alkotótól teljesen független értelmezésekben létezik maga a mű. A kritikusnak és a tanulmányírónak pedig azt kell szem előtt tartania, hogy értelmezése, legyen az bármennyire megalapozott, szükségszerűen szubjektív és korhoz kötött.

A *Táltosok* megközelítése

Az *Együtt*ben eddig öt olvasattal találkozhattunk. Keresztesi Szilárd, Horváth Attila, Nagy Zoltán Mihály, Fodor Géza és Lengyel János saját interpretációjukban mutatták be a *Táltosokat*. Nincs jogom megkérdőjelezni egyik olvasat hitelességét sem (legfeljebb magam is előállhatnék egy újabb változattal, de ezáltal még nem jutna előrébb a vita), Fodor Géza megközelítését viszont mindenképp bíráltnám.

Induljunk ki abból a tapasztalatból, hogy az irodalom egy autonóm művészeti ág, melynek törvényszerűségeit a remekművekből vonhatjuk le. Éppen ezért nem hiszem, hogy szerencsés lenne a történelemtudomány különféle szempontjainak alárendelni az irodalmat. Fodor Géza kissé elhamarkodott feltevést fogalmaz meg a történelmi regényt illetően, mikor ezt írja: „Egyetlen műfaj sem számolhatja fel saját kritériumait. (...) Egy történelmi tárgyú regényrész (...) [t]árgyát nem emelheti a fantasztikumba, eseményeit nem vezetheti le feltételezésekből; ismert történelmi alakjait nem ábrázolhatja torzítottan, főleg önmaguk ellentétéként nem” [Fodor 2009: 76-77]. Fodor Géza nem számol azzal a ténnyel, hogy aligha lehet ma elkülöníteni egymástól a történelmi és társadalmi regényt, ugyanis a műfaji határok átrendeződtek. De ha csak a történelmi regényt vesszük alapul, akkor sem lehet ilyen biztonsággal definiálni a műfaji keretet, mivel nem minden történelmi tárgyú regénynek alapfeltétele a történelmi hűség (ilyen Jókai *Török világ Magyarországon* c. regénye; bár elfogadjuk történelmi regényként, mégis tudjuk, hogy ebben a műben a múlt csak keret, melyen belül az író tetszőleges fikciókat mesél) [Koltai – Hegedűs 1989: 517-519]. Miért ne fogadhatnánk el Kodolányit olvasva, hogy Julianus barát fordította magyarra az *Ómagyar Mária-síralmat* (Julianus barát), Móriczot olvasva Bethlen és Báthory stilizáltan szélsőséges jellemét (*Tündérbert*), vagy épp a hun-magyar rokonságot, amikor Gárdonyi világába merülünk (*A láthatatlan ember*)? Az irodalom végül is nem igazságköteles.[1] A posztmodernben épp ezért kérdőjeleződött meg a történelmi hűség, mondván: az voltaképp „a fikció és a feltételezett valóság összekeveredésén, a történelem valóságának csak textuális hozzáférhetőségén, a történelem „diskurzusának” textuális dinamizálásán alapszik” [Szirák 2001: 30].

Ezeket az előfeltevéseket elfogadva a szöveg megformáltságának vizsgálata sokkal eredményesebbnek bizonyulhat, mint a történelemtudományi megközelítés, annál is inkább, mivel ma már felismerte az irodalomtudomány, hogy a prózában a nyelv a versnél nem kisebb, csak más szerepet játszik [Szegedy-Maszák 1988].

Műfaji és stílusbeli meghatározás, elemzés

A legelső problémát Pap Ildikó művének műfaji és stílusbeli meghatározása jelenti. Horváth Attila az irányregény műfaját veti fel [Horváth 2009b: 76], Nagy Zoltán Mihály „oknyomozó jellegű történelmi regény”-ként definiálja [Nagy 2009: 64], Fodor Géza műfaji besorolása szerint: „a családregény kisebb kaliberű formáját alkalmazva, ez társadalmi regény” [Fodor 2009: 65]. Személy szerint még kibővíteném a feltevéseket a fejlődésregény, tézisregény, kalandregény, krimi, és a napjainkban nagy divatját élő szerelmesregény műfajával, hiszen ezek mind jelen vannak a *Táltosokban*. De ez a „sokrétűség” nem mindig eredményez minőségi többletet. Míg Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* c. művének műfaji besorolása máig nem lehetséges teljes biztonsággal, „műfajtalansága a remeklése”, ahogyan Ilia Mihály is mondja [Ilia 1970: 1492], addig Pap Ildikó produktumának ez az egyik gyenge pontja. Vannak alkotások, melyeknél a töredékesség, a szimultán- és montázstechnika mintegy enciklopédikus érvénnyel hatnak [Görömbei 1986: 142-143], ilyen a fent említett Sütő-mű is, vagy Esterházy Péter *Harmonia Caelestis* c. regénye. A *Táltosokat* viszont ez a műfaji kavalkád nem nyitottá, inkább vázlatossá teszi. Ezért is láttam jónak a címben szereplő regényvázlat megnevezést.

A *Táltosok* stílusának megítélése szintén rendkívül nehéz. Önkéntelenül is olyan elemeket keresünk benne, amelyek a mai posztmodern vagy legalábbis modern regényekben kerültek középpontba. Ezek az elemek azonban csak felületesen, a dilettantizmus szintjén találhatók meg az írásban. Sokkal távolabbra kell visszanyúlnunk ahhoz, hogy meghatározzuk jelen alkotás voltaképpeni stílusát.

A szöveg lebontásához Szegedy-Maszák Mihály felosztását vettem alapul, mely szerint négy réteget különböztethetünk meg a felszínibb szerkezetek felől a mélyebb szerkezetek felé haladva: a) a szöveg stilizáltsága; b) az idő- és térbeliség; c) az elbeszélő, a szereplő és a történetbefogadó viszonya; d) az elbeszélte történet értékrendje, világrendszere [Szegedy-Maszák 1980: 6].

Pap Ildikó beszédmódja a 19. századi romantikus stílusirányt követi. Leginkább rokonnak Jókai két nagyobb szabású regényét, *A kőszívű ember fiait* és *Az arany embert* éreztem. Ezt igazolja a *Táltosokban*

meglévő cselekménybonyolítás, a végletes „nagy” érzelmek, érdekes, különleges tájak megléte, s nem végső soron maga a túlidealizált történelmi múlt. De míg Jókai egyensúlyt teremt az ellentétek között, sőt jellemfejlődés is megfigyelhető (pl. *Az arany ember* főhőse, Timár Mihály személyében), a kor ideológiája nem kerekedik felül a szövegen, épp ezért ma is kiválóan olvasható, többretegű alkotás, addig Pap Ildikónál a téma kortárs volta és a meghaladott stílusirány erőltetése között fellépő feloldhatatlan ellentét okozza az alkotói szándék sikeretelenségét.

Az időszerkezet és a stilizáltság egymás függvénye [Szegegy-Maszák 1980: 10]. Pap Ildikó, írásában, a lineáris történetmondás hagyományait követi. A jelen és a múlt párhuzamosan, egy célelvű „Nagy Elbeszélés”-t feltételezve halad előre. Ez a célelvűség azonban kevésnek bizonyul az írás tartalmi sokrétősége miatt. Gondoljunk csak bele: a *Táltosok* be akarja mutatni a jelent, minden lehetséges problémájával együtt (már ez is lehetetlennek tűnő vállalkozás), ehhez még a múlt újraértelmezésének igénye társul, majd a két időszik váratlanul egy közös fejlődésel igazolásának reményével (csodával határos transzcendens fordulat következtében) kapcsolódik össze. Mindez az objektív időszemlélet alkalmazásával...

A modern regényben azért került felcserélésre az objektív idő egyfajta belső idővel, mivel így végtelen távlatok nyíltak meg a korok átívelhetőségét illetően. Hogy egy jellemző példát emeljek ki: Virginia Woolf *Orlando* c. remekműve négy évszázadot mutat be néhány száz oldalon úgy, hogy a főhős mindvégig életben marad. De ugyanígy egyetlen napba is bele lehet sűríteni különféle regénytechnikai megoldásokkal egy ember életét (Szolzszenyicin *Ivan Gyenyiszovics egy napja*). A posztmodern regényben pedig maga az elbeszélhetőség kérdőjeleződött meg, minek hatására rendkívül sok új regénytechnikai megoldás került felszínre (Esterházy Péter, Nádas Péter művei). A *Táltosok*hoz is valamilyen hasonló újítás kívánczolt volna, hogy igazi műalkotás lehessen.

Az olvasó mindjárt az első oldalakon tapasztalhatja, hogy az írás tele van helyesírási hibával. Ha egy-két elírás lenne a kétszáz egynéhány oldalon, ezt nem vettem volna fel, viszont a rengeteg helyesírási hiba nyelvi igénytelenségről tanúskodik. Nézzünk néhányat ezek

közül: „A régen várt, gondtalan időszak, amikor minden olyan hapya...” (8. o.), „A kis Szuzuki” (9. o.), „... átlóve pircinggel” (27. o.), „Túlságosan nagy a veszély ahhoz, hogy ne vegyünk komolyan a fenyegetést.” (45-46. o.), „Szegény asszony talán már abba sem volt biztos...” (130. o.), „Mikor ünnepélyesen jelt adtak, a rengeteg madár egyszerre röppen fel és szállt a Sarkcsillag felé...” (147. o.), „Hogy el kellett veszítenie valamit, de sokkal többet fog nyér általa” (235. o.) stb.

Ennél is zavaróbb a pongyola megfogalmazások, egyeztetési hibák, indokolatlan szlavizmusok, értelmezhetetlen mondatok tömkelege (csak a legjellemzőbbek): „Talán azt hiszed, hogy nyugaton kolbászból a kerítés?” (7. o.), „Nekik még a család, a gyerekek volt a minden.” (11. o.), „...még egy kicsi, még egy kicsi... és így lettek a kislány maradásából évek, hosszú évek...” (12. o.), „Ferenccel már ismerték már egymás gondolatát is” (30. o.) „Tudod, mivel óvhatod meg, és többet nem tehetsz: mindenki sorsa megírva a csillagokban” (105. o.), „A ravatal körül ott voltak Kurszán többi asszonyai is a gyerekekkel...” (122. o.) „...de hamar megbánta, mert pillanatokon seggbelőtték gumilövedékkel...” (205. o.) stb.

Egy jóérzésű olvasó ezek miatt már az első fejezet után le akarja tenni a könyvet. De aki mégis veszi a fáradságot és megpróbálja élvezni a szöveget, az sem fogja tudni, ugyanis tele van közhelyekkel. Hernádi Miklós Közhelyszótárának bevezetője mintha csak a *Táltosok* bírálatára íródott volna: „Akinek a számára csak a banalitás létezik, az nem tud a banálisról, hisz nincs tudomása egy lehetséges eredetiségről. (...) Banálisnak érezzük, hogy valaki minduntalan a kályhától indul el és sosem jut el a voltaképpeni problémáig. Banálisnak érezzük, ha a bonyolultat valaki leegyszerűsíti, a mozgékonyat megbénítja. Banálisnak érezzük, ha a talányos érzelemből valaki szabványérzelmet farag. Banálisnak érezzük, ha irdatlan soktényezős valóságunkat valaki pofonegyszerű képletté változtatja. Banálisnak érezzük, ha azt közlik velünk önelégülten, dagályosan, amit eddig is tudtunk. Amiről eleve többet és mélyebbet tudtunk” [Hernádi 2001: 7-8]. Íme néhány közhely, de majdnem minden oldalon találhatunk akár többet is: „A Várost meg kell szokni. Vagy megszokni, vagy megszökni innen – más variáció nem létezik” (10. o.), „A vidéki emberek toleránsabbak, nyitottabbak” (12. o.), „A világ tele hamis és valós illúzióval” (18. o., a közhelyhez még egy képzavar is

társul, hiszen aligha lehetséges valós illúzió), „A pénz a huszonegyedik század istene, az idő pedig az ördöge. Milyen igaz!” (82. o.), „Igaz van: legszebb öröm a káröröm, mert nincs benne irigység”(84. o.), „Na tessék. Ezen is túl van. Mindent ki kell próbálni az életben...” (85. o.), „A Mártír. Na persze... Minden nő kurva!” (87. o.), „Nem, nem kockáztathat. Vagy mégis? Hiszen az igazi szerelmet a bajban ismerni meg” (151. o.), „A szerelem, a szerelem, a szerelem sötét verem” (156. o.) „A világ nem áll meg, tovább forog majd – nélküle.” (210. o. – még a közhelyet is magyartalanul – talán szóláskeveredés? – használja, hiszen a „forog vele a világ” nem elmúlást jelent, hanem szédülést). Az itt kiemelt mondatokkal tulajdonképpen az a bajom, hogy hiányzik mögülük a tapasztalat, a szenvedés, a gondolkodásbeli megalapozottság stb., ami alapján egy-egy szereplő vagy épp maga a narrátor abszolút igaznak vélt következtetésekre jut. Ezek nélkül pedig a fenti idézetek csupán semmitmondó, üres szövegek, amiket szerencsésebb lett volna kihagyni. Olyasféle érzésem volt a *Táltosok* olvasása közben, mintha a szerző egy szólásgyűjteménysémára erőltette volna szövegét. Így viszont az egész hiteltelenné, felületessé vált.

A nyelvi rétegek egyáltalán nincsenek alátámasztva. Különösen zavaró, hogy a legtöbb szereplő (életkortól függetlenül) ugyanazt a szlenget beszéli. A szlenget jól használva az író rengeteg értékes információt közvetíthet egy adott személy gondolkodásmódjáról, környezetéről, stílusáról (ilyen pl. Salinger *Zabhegyezője*), művi erőltetése viszont teljesen megöli a textust. Hasonló a probléma az archaikussággal. Mivel két egymástól távoli idősíkban játszódik a *Táltosok*, ezért ezt nyelvileg is érzékeltetni kell. Ilyenkor nem elég a „magyar” és még egy-két régi szó használata. Kodolányihoz hasonlóan egy archaikusnak tetsző nyelvet kellett volna teremteni (legalább a történelmi múltban játszó párbeszédekben) ahhoz, hogy hiteles legyen a szövegekörnyezet.

Jellemekről sem beszélhetünk teljes bizonyossággal. Az igazat megvallva, egyet sem találtam a könyvben. A szereplők leginkább bábokként azonosíthatók, amiket az alkotó sztereotip gondolkodása mozgat. Kíváncsi látszik ez egy központi téma, a nőiség, bemutatásával.

Keresztesi Szilárd recenziójában említi a női princípium túlzott hangsúlyozását [Keresztesi 2008: 77], Lengyel János pedig egyenesen nőregénynek nevezi a művet [Lengyel 2009: 86]. Nem tudom, hogy mi és

miért számít nőregénynek (a gender studies erre még nem tudott megnyugtató választ adni), de ha csakugyan van ilyen fogalom, akkor sem látok indokot, hogy miért kellene a *Táltosokat* ide sorolni. Egyetértek Fodor Gézával, aki azt mondja, hogy az „írói ábrázolásmód (...) még csak nem is karcolja a felszínt” [Fodor 2009: 67]. Ugyanis társadalomkritika nélkül elképzelhetetlen olyan összetett téma hiteles megjelenítése, mint a nőiesség. Nézzük, a férfiak hogyan gondolkodnak a nőkről: „Mennyivel tökéletesebb a férfi! Nem akarta felülbírálni Isten művét, de azért lát-szik, hogy Évát csak oldalbordából teremtette. Tökéletlen, tisztátalan és végtelenül buta. Egyetlen dologra jó csak: némán szolgálja urát és parancsolóját, miközben isten akaratát teljesítve kölyköket szül. Mint egy engedelmes oldal-borda, aki tisztában van önnön jelentéktelenségével” (50. o.), „Ugyan mit pedá-lozik annyit, mikor minden nő egyforma? (...) Elég súgni valamit a fülükbe és már meg is döntheted őket. Nem a méret a lényeg, ha jó nagy.” (156. o.) „Egy nő soha ne szóljon bele a világ dolgaiba, egyszer már megtette. Azért kell az egész emberiségnek ebben a sötét világban bűnhődnie, de szerencsére már nem sokáig...” (174. o.). Ezekben tisztán láthatjuk a női előítéletes gondolkodásmód reflektálatlan felszínességét. Joggal kéri számon Fodor Géza a vívódásokkal teli mélylélekrajz és a nézőpontok ütköztetésének hiányát [Fodor 2009: 66]. Néhány férfialak igyekszik ki-bújni ugyan a női kisebbségi élménnyel felépített feminista, dog-matikus ábrázolásmódból, de egyik sem lép túl ezen. Még Erik sem, aki bár hajlamos az igazi mély érzelmekre, gondolatai előítéleteknek vannak alárendelve (Annát megszólítva a következőket gondolja: „Sikerült, megszólítottam végre! Azt hittem, meg sem hallja majd, de meghallotta. Csak így tovább, nem elrontani... Micsoda mellehúsa van!” (198. o.) A jól indult gondolatot elrontja a testiség erőltetése). A nőiség leginkább az öncélú szexualitás miatt nem válhat igazi problémává a *Táltosokban*. Nabokov a *Lolitában* még a perverzítást is művészi szintre emelte, itt viszont nem sikerült a szappanopera vagy a szerelmesregény szintjét meghaladni.

Pap Ildikó elsősorban a mitikusságra épülve, az animizmusból ki-indulva próbálja egységbe foglalni a mai torlódó világképeket. Az ezoterika kitüntetett szerepet kap a műben, de a tételek kritikátlan átvétele, a közhelyekbe vetett hit miatt a mű nem éri el az irodalmi alkotás szintjét.

Befejezés

Pap Ildikó műve leginkább egy sebtében összedobott regényvázlatra emlékeztet. A nyelvi megformáltság híján a tartalom nem tud kibontakozni, a régi regénytechnikai eszközök pedig nem alkalmasak egy ilyen végtelenül bonyolult valóság bemutatására. Gondolom, azt Nagy Zoltán Mihály is elismeri, hogy egy mai regénytől kicsit többet vár el az olvasó, mint közhelyek és sztereotípiák felülvizsgálat nélküli hangoztatását. Pedig a *Táltosok* csak ennyit tud biztosítani olvasóinak.

Amíg nincs kellően megformázva Pap Ildikó műve, addig nem látom értelmét a tartalomról való disputának, hiszen a tartalom és a forma együttesen adja egy irodalmi alkotás lényegét, s nem jelenteném ki, hogy a fabula-rész lenne a regény legfontosabb része.

Hivatkozások:

Fodor Géza (2009). Egy regényről és annak védiratáról. In: Együtt, 2009/4. – 65-83. o.

Görömbei András (1986). Sütő András. – Budapest: Akadémiai Kiadó.

Hernádi Miklós (2001). Közhelyszótár. – Budapest, Aranyhal Könyvkiadó.

Horváth Attila (2009b). Járt-e Kurszán a Kossuth téren?. In: Együtt, 2009/2. – 76-77. o.

Horváth Iván (2009a). Magyar irodalomtörténet. In: ÉS, 2009/11., március 13. (link: <http://www.es.hu/index.php?view=doc;22354>)

Ilia Mihály (1970). Sütő András: Anyám könnyű álmot ígér. In: Kortárs, 1970/9. - 1492-1493. o.

Keresztesi Szilárd (2008). Táltosok. In: Együtt, 2008/3. – 77-79. o.

Koltai Ágnes – Hegedűs Géza (1989). Az újkori regény. In: Király István (főszerk.:) Világirodalmi lexikon. 11. kötet. – Budapest, Akadémiai Kiadó, 1989 – 517-522. o.

Nagy Zoltán Mihály (2009). A Táltosok (szerzőjének) védelmében. In: Együtt, 2009/4. – 62-64. o.

Nagy Zoltán Mihály (2010). Verébre pazarolt ágyútűz. In: Együtt, 2010/1. – 119-122. o.

Szegedy-Maszák Mihály (1980). „A regény, amint írja önmagát”. – Budapest: Tankönyvkiadó

Szegedy-Maszák Mihály (1988). Fordítás és kánon. (link: <http://nyitottegyetem.phil-inst.hu/lit/fordit.htm>)

Szirák Péter (2001). A magyar irodalmi posztmodernség értelmezéséhez. In: Szirák Péter (szerk.:) A magyar irodalmi posztmodernség. – Debrecen: Kossuth Egyetemi Kiadó, 2001. – 9-53. o.

A műből vett idézetek az alábbi kiadásból származnak:

Pap Ildikó. Táltosok. – Ungvár: Intermix Kiadó, 2008. – 235 o.

[1] vö. Horváth Iván cikkével: „az irodalmi beszéd kijelentései nem igazságkötelesek: nem lehetnek hamisak vagy igazak, más szóval nem állítások. Amíg olvassuk a művet, elfogadjuk részkijelentéseit, tudomásul vesszük (ha van neki) alapeszméjét, ám tisztán rajtunk, vérmérsékletünkön, pillanatnyi szeszélyünkön múlik, hogy mindezt közvetlenül a szövegen kívüli világra vonatkoztatjuk-e vagy sem, s ha igen, milyen mértékben.” [Horváth 2009a]

CSORDÁS LÁSZLÓ

